

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Побережний Ю. В.

*аспірант кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

Розбудова України як демократичної, правової держави має ґрунтуватися на неухильному дотриманні основоположних прав і свобод людини, забезпеченні законності та верховенстві права. Одним із таких надзвичайно важливих і пріоритетних прав, яке гарантовано не лише на рівні національного законодавства, а й загальновизнаними міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав і свобод людини (як регіонального так і універсального характеру), є право на справедливий судовий розгляд, забезпечення реалізації якого одночасно є гарантією захисту інших прав. До того ж, європейські тенденції суспільно-політичних процесів в Україні сприяють постійному розширенню існуючих механізмів та інструментів захисту основоположних прав людини.

Утворившись в результаті розвитку суспільних відносин, право на судовий захист отримало закріплення на міжнародному рівні в якості права на справедливий судовий розгляд. Сьогодні це право займає важливе місце у системі глобальних цінностей демократичного суспільства і має широке застосування завдяки закріпленню у низці міжнародних документів, серед яких важливе значення має Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод.

Так, стаття 6 вищезгаданої Конвенції гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі. Ключовими принципами цієї статті є верховенство права та належне здійснення правосуддя, які також є основоположними елементами права на справедливий суд [1].

Важливо наголосити що в основі права на справедливий судовий розгляд лежить категорія «справедливість» яка пронизує всі взаємини людей, та до якої звертається будь-яка система оцінок. Вказана категорія

по своїй структурі є насиченою, адже включає моральні, етичні, соціальні та інші складові. А в сукупності з різними факторами поведінки, або самостійно, справедливість виступає в якості мети вчинків людей. В першу чергу справедливість означає рівність по відношенню до інших індивідів, тому і судовий розгляд має бути рівним для всіх учасників процесу. Мова йде про рівне законодавче закріплення прав і обов'язків сторін під час судового процесу, а також про надання рівної можливості для реалізації цих прав.

Нині право на справедливий судовий розгляд є складним феноменом для характеристики в плані розуміння його теоретичного аспекту. Це пов'язане з неоднозначністю наукових підходів до розуміння права на справедливий судовий розгляд. Незважаючи на велику кількість досліджень, все ще відсутнє єдине і повне уявлення про юридичну кваліфікацію такого права.

Право на справедливий судовий розгляд обґрунтовано визнається суб'єктивним правом, адже воно забезпечує реалізацію інших прав особи в разі їх невизнання, оспорування або порушення іншими суб'єктами правовідносин, у тому числі державою в особі її органів та посадових осіб. Тобто право на справедливий суд належить до процесуальних прав-гарантій забезпечення й захисту всіх інших прав людини [2]. При цьому право на справедливий судовий розгляд варто розглядати і як суб'єктивне право в контексті концепції прав людини, і як систему мінімальних вимог, дотримання яких має забезпечити держава під час звернення особи до суду, тобто як позитивне зобов'язання держави у сфері відправлення правосуддя [3, с. 14]

На думку Н. Грень, основні елементи права на справедливий суд визначені в міжнародних стандартах. До них слід відносити: доступ до суду, публічність судового розгляду, незалежність та безсторонність суду, розумний строк розгляду, рівність учасників, справедлива (належна) процедура розгляду справи [4]. Аналогічні бачення цього питання мають В. Комаров і Н. Сакара [5, с. 13].

Е. Трегубов, виходячи з конструкції ч. 1 ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини (ЄКПЛ), стверджує, що у ній закріплено такі елементи права на справедливий судовий розгляд: 1) право на розгляд справи; 2) справедливість судового розгляду; 3) публічність розгляду справи та проголошення рішення; 4) розумний строк розгляду справи; 5) розгляд справи судом, встановленим законом; 6) незалежність і безсторонність суду [6, с. 359]. Відтак, з огляду на викладене можемо констатувати, що право на справедливий судовий розгляд – є багатограним, і його трактування не може зводитися до змісту одного визначення.

В процесі дослідження теми теоретичних аспектів права на справедливий суд цікавою вбачається думка Т. Цувіна, який зазначає що виконання судового рішення, як елемент права на справедливий судовий

розгляд, текстуально не передбачене у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, проте завдяки еволюційному тлумаченню зазначеної статті у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) з часом почало визнаватися невід'ємною гарантією цього права. Це підтверджується рішенням ЄСПЛ у справі «Горнсбі проти Греції», де наголошується, що відповідно до прецедентного права п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на доступ до суду. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система Договірної держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній із сторін. Для цілей ст. 6 виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина «судового розгляду» [7, с. 297].

Враховуючи загальний характер права на справедливий розгляд можемо погодитись із думкою О. Прокопенка, який відносить його до числа загальноновизнаних принципів права, що не підлягають обмеженню ні за яких обставин [2, с. 73]. Слушною є думка С. Погребняка, що формальна справедливість імпліцитно реалізована в праві; завдяки їй право фактично виконує роль третьої, незацікавленої «особи», що вирішує конфлікти, які виникають між людьми. Такого роду незацікавленість (неупередженість) вимагає розгляду спірних випадків, незважаючи на сторону у судовому процесі. Тобто, на думку вченого, таке розуміння дозволяє стверджувати те, що справедливість є ключовою засадою будь-якого виду судочинства [8, с. 3].

Таким чином, право на справедливий суд є універсальним правовим регулятором, визнаним на міжнародному рівні, який включає не тільки суто правовий припис, а й моральні, етичні та інші соціальні норми. Без реалізації такого права інші права є просто незахищеними, а його зміст вказує на те, що будь-яке порушене право може бути відновлене за допомогою певної справедливої процедури. Його законодавча регламентація, система гарантування та забезпечення визначають стан і рівень розвитку правової культури у суспільстві.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації: монографія. Харків: ФІНН, 2011. 248 с.

3. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 38 с.

4. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. Вісник Національного університету «Львівська

політехніка». Серія «Юридичні науки». 2015. № 825. С. 132-237. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2415-3818/article/view/87949>

5. Комаров В.В., Сакара Н.Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві: навчальний посібник. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. 42 с.

6. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 358–363.

7. Бойко О. Зміст права на справедливий судовий розгляд. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 294-298. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/52.pdf>

8. Погребняк С.П. Про втілення в праві різних аспектів справедливості. Юридична наука очима молодих вчених: тези доповідей та наукових повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів. За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Харків: Вид-во «Кроссруд», 2008. 324 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-49>

ЩОДО ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Реньов Є. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного і європейського права

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Трагічні події сьогодення змушують приділяти особливу увагу становищу дітей як найвразливішої категорії населення, що пояснюється їх фізичною та розумовою незрілістю.

Серед авторитетних профільних міжнародно-правових актів універсального характеру доцільно виділити Женевську декларацію прав дитини 1924 р., Декларацію прав дитини 1959 р., а також Конвенцію про права дитини. Остання була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1989 року та вирізняється своєю обов'язковістю для держав-учасниць.

Задля моніторингу виконання державами взятих на себе зобов'язань був запроваджений відповідний контрольний механізм – Комітет з прав дитини, до якого держави-учасниці через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй надають періодичні доповіді (початкова –